

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

454

Vragen van het lid **Piri** (GroenLinks-PvdA) aan de Ministers van Buitenlandse Zaken en voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking over *de levering van F-35 onderdelen* (ingezonden 9 november 2023).

Antwoord van Minister **Schreinemacher** (Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking) en van Minister **Bruins Slot** (Buitenlandse Zaken) (ontvangen 23 november 2023).

Inleiding

Bijgevoegd bij deze beantwoording vindt u twee documenten die deel uitmaken van het besluitvormingsproces om niet in te grijpen in de werking van de Regeling Algemene vergunning NL009 die ziet op de doorlevering van Amerikaanse F-35-onderdelen. Het betreft twee nota's waarin de integrale advisering ten behoeve van besluitvorming is uitgewerkt. Deze nota's volgen elkaar op waarbij de tweede nota (d.d. 15 november) aanvullingen, en verduidelijkingen van de eerste (d.d. 19 oktober) bevat en de basis vormt voor het genomen besluit. Daarnaast vindt u in de bijlages een informatie-nota van de Directie Juridische Zaken over internationaalrechtelijke aspecten van het gewapend conflict tussen Hamas en Israël en een door ons gevraagde juridische appreciatie van een uitspraak van Hoge Vertegenwoordiger van de Unie voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid Borrell. In de openbaarmaking van deze stukken is een zo groot mogelijke mate van transparantie betracht, waardoor u de juridische elementen aantreft evenals andere elementen die hebben bijgedragen aan de brede afweging die ten grondslag ligt aan het genomen besluit.

Tot slot bieden wij excuses aan voor de late verzending. De aard van de vragen vereiste brede afstemming waardoor meer tijd nodig was voor een zorgvuldige beantwoording.

Vraag 1, 2 en 3

Wat is de reden dat het kabinet de levering van F-35 onderdelen vanuit Nederland niet heeft geblokkeerd, ondanks een ambtelijk advies waarin wordt gewaarschuwd dat het Israëlische leger met de bombardementen op de

Gazastrook mogelijk ernstige schendingen van het humanitair oorlogsrecht begaat?¹

Welke waarschuwing wordt in het advies concreet afgegeven? En op basis van welke feiten en omstandigheden zijn deze waarschuwingen terzijde geschoven?

Klopt het dat politieke overwegingen om de leveringen wel doorgang te laten vinden zwaarder hebben gewogen dan juridische overwegingen dat deze levering mogelijk zou kunnen bijdragen aan het begaan van schendingen van het humanitair oorlogsrecht? Zo nee, waar blijkt dit uit?

Antwoord 1, 2 en 3

De ambtelijke advisering betrof de vraag of het kabinet middels ingrijpen in de werking van de Regeling Algemene vergunning NL009 de doorlevering van de F-35-onderdelen aan Israël kan en wil stopzetten.

Er is besloten niet in te grijpen in de werking van de Regeling Algemene vergunning NL009.

Dit besluit is genomen op basis van een integrale buitenlandpolitieke en veiligheidsafweging.

De F-35 is van groot belang voor Israël om te kunnen reageren op een mogelijke regionale escalatie van het conflict (dreigingen vanuit onder andere Iran, Syrië, Hezbollah) en heeft daarbij een afschrikwekkende werking in deze dreiging voor het voortbestaan van Israël. Door doorlevering van F-35-onderdelen aan Israël te stoppen zouden er beperkingen opgelegd worden aan de mogelijkheid van Israël de toestellen in het kader van deze regionale dreigingen in te zetten. Alles afwegende is dit een ongewenst signaal, zowel aan Israël als aan de landen in de regio.

In het ambtelijk advies is het risico op gebruik van Israëlische F-35 toestellen bij ernstige schendingen van het humanitair oorlogsrecht meegenomen.

In algemene zin geldt dat het complex is om een oordeel te vormen over de naleving van het humanitair oorlogsrecht in relatie tot concrete gevechtshandelingen zoals bombardementen. Dit geldt ook voor specifieke inzet van de F-35. Op basis van huidige informatie over de Israëlische F-35-inzet kan niet worden vastgesteld dat de F-35's bij ernstige schendingen van het humanitair oorlogsrecht zijn betrokken.

Daarnaast geeft Nederland via het *European Regional Warehouse* in Woensdrecht invulling aan langlopende afspraken binnen het F-35-programma die toezien op betrouwbare doorlevering van Amerikaanse onderdelen aan alle partners binnen het programma. Direct ingrijpen in de werking van de Regeling Algemene vergunning NL009 is waarschijnlijk mogelijk op basis van artikel 8 van die regeling maar zou het ongewenste gevolg hebben dat de doorlevering van F-35-onderdelen naar alle F-35-partnerlanden die gebruik maken van het *European Regional Warehouse* aan een individuele vergunning wordt onderworpen. Het stopzetten van deze leveranties via ingrijpen op de algemene vergunning NL009 zou afbreuk doen aan de verwachtingen van alle F-35-partners en het belang een betrouwbare bondgenoot te zijn.

Het zou ook een negatieve weerslag hebben op het Nederlandse aandeel in het F-35-programma omdat de positie van het *European Regional Warehouse* ter discussie zal komen te staan. Dit zal de inzetbaarheid van de Nederlandse F-35-vloot negatief beïnvloeden en kan gevolgen hebben voor de F-35-motorenonderhoudsfaciliteit die ook in Woensdrecht gesitueerd is. Het kan ook negatieve gevolgen hebben voor de deelname van Nederlandse bedrijven in het F-35-programma.

Voor de kabinetspositie ten aanzien van het bestaansrecht van Israël, het recht van Israël op zelfverdediging en het belang van naleving van het internationaal recht en het humanitair oorlogsrecht verwijzen wij u naar de beantwoording van het kabinet van het Schriftelijk Overleg Israël en de Palestijnse Gebieden.

Tot slot is op het moment niet duidelijk of Nederland in de context van afspraken over het F-35-programma de mogelijkheid heeft om in te grijpen in de doorlevering van goederen die in Amerikaans eigendom zijn vanuit het

¹ NRC, 7 november 2023, «Mogelijk is Nederland medeplichtig aan oorlogsmisdaden door levering van F-35-onderdelen aan Israël» (<https://www.nrc.nl/nieuws/2023/11/07/nederland-blijft-israel-f35-onderdelen-leveren-ondanks-waarschuwing-schending-oorlogsrecht-a4180072>).

European Regional Warehouse naar Israël. Het kabinet doet op het moment nader onderzoek.

Vraag 4

Kunt u alle ambtelijke adviezen over deze levering met de Kamer delen? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 4

Om zo transparant mogelijk aan uw verzoek tegemoet te komen geven we u de volledige nota's waarin u de juridische elementen aantreft evenals de andere elementen die hebben bijgedragen aan de brede afweging die ten grondslag ligt aan het genomen besluit.

In bijlage bij deze beantwoording ontvangt uw Kamer twee nota's over doorlevering van F-35-onderdelen die juridische aspecten bevatten. De nota's volgen elkaar op waarbij de tweede nota aanvullingen, en verduidelijkingen van de eerste bevat. Het besluit om niet in te grijpen op de werking van de Regeling Algemene vergunning NL009 is genomen op basis van de tweede nota. Daarnaast vindt u in de bijlages een informatienota van de Directie Juridische Zaken over internationaalrechtelijke aspecten van het gewapend conflict tussen Hamas en Israël en een door ons gevraagde juridische appreciatie van een uitspraak van Hoge vertegenwoordiger van de Unie voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid Borrell.

Informatie over diplomatieke implicaties van de geïntegreerde buitenlandpolitieke- en veiligheidsafweging kan de positie en diplomatieke betrekkingen van de Nederlandse staat schaden en wordt om die reden niet gedeeld.

Vraag 5

Op grond van welke feiten en omstandigheden zijn 29 eerdere leveringen aan Israël tussen 2004 en 2020 wel geweigerd? En wat maakte het oordeel over deze levering anders?

Antwoord 5

De in het NRC-artikel genoemde afwijzingen in de periode 2004–2020 betreffen individuele vergunningaanvragen, waarbij het niet ging om doorlevering op grond van de eerder genoemde Regeling Algemene vergunning NL009.

Omdat er vanuit het *European Regional Warehouse* veel exporttransacties plaatsvinden is het exportcontroleproces gestroomlijnd. In 2016 is daarom de ministeriële Regeling Algemene vergunning NL009 ingesteld. Deze algemene vergunning regelt dat bedrijven, na eenmalige registratie, F-35-goederen kunnen doorleveren. Bedrijven registreren zich op basis van Amerikaanse documentatie die hun betrokkenheid in het F-35-programma bevestigt. Bedrijven hoeven na registratie niet voor elke transactie een individuele vergunning aan te vragen, maar kunnen voor onbepaalde tijd militaire goederen doorleveren binnen de kaders van het F-35-programma. Vanwege de aard van de Regeling algemene vergunning NL009 heeft het kabinet geen direct zicht op doorlevering via het *European Regional Warehouse*. Dit wordt pas inzichtelijk na rapportage over gerealiseerde transacties.

Uw Kamer wordt middels het jaarrapport exportcontrole strategische goederen geïnformeerd over de transacties onder de Regeling Algemene vergunning NL009. Daarbij wordt ook aangegeven dat er transacties plaatsvinden naar Israël. Uw Kamer heeft dit rapport het meest recent in september 2023 ontvangen (Kamerstuk 2023D38918).

Over de afwijzingen in de periode 2004–2020 heeft het kabinet publiek gerapporteerd middels het overzicht van afgewezen aanvragen voor militaire goederen² dat regelmatig wordt aangevuld met informatie over recent afgewezen aanvragen. Deze informatie komt ook terug in de rapporten over het Nederlandse exportcontrolebeleid die uw Kamer jaarlijks ontvangt.

² <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/exportcontrole-strategische-goederen/rapportages-dual-use-en-militaire-goederen>.

Vraag 6

Op welke datum bent u geïnformeerd over de levering van F-35 onderdelen? Wat was op dat moment het aantal burgerslachtoffers dat reeds gevallen was bij de bombardementen op Gaza?

Antwoord 6

Het kabinet is zich vrijwel vanaf het begin van het conflict bewust geweest van de mogelijke doorlevering van F-35-onderdelen naar Israël via het *European Regional Warehouse*. Op 13 oktober zijn wij geïnformeerd over het mogelijk plaatsvinden van een specifieke doorlevering van F-35-onderdelen die Amerikaans eigendom zijn vanuit Nederland naar Israël. Onafhankelijk vastgestelde cijfers over het aantal burgerslachtoffers door bombardementen in Gaza zijn op het moment niet beschikbaar. Het *United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs* meldde op 13 oktober 1900 dodelijke Palestijnse slachtoffers op basis van gegevens van het Gazaanse ministerie voor gezondheidszaken dat onder leiding van Hamas staat, en 1300 dodelijke Israëlische slachtoffers op basis van Israëlische bronnen.

Vraag 8

Hoe gaan de «extra controles», die het kabinet overweegt te gaan doen, er precies uit zien?

Antwoord 8

Voor de overwegingen om niet in te grijpen in de doorlevering van onderdelen die Amerikaans eigendom zijn vanuit het *European Regional Warehouse* in Woensdrecht aan Israël verwijzen wij naar het antwoord op vraag 1,2 en 3.

Vraag 9

Zijn er vanuit de andere twee F-35 distributiecentra wel leveringen aan Israël geweigerd sinds het begin van de Israëlische luchtaanvallen op de Gazastrook?

Antwoord 9

Het kabinet heeft geen informatie over distributie van F-35-goederen vanuit de twee andere F-35-distributiecentra in Australië en de Verenigde Staten.

Vraag 10

Bent u bereid af te zien van verdere wapenleveranties zolang de disproportionele aanvallen op Gaza plaats vinden?

Antwoord 10

De doorlevering van F-35-onderdelen vanuit Nederland aan Israël via het *European Regional Warehouse* betreft geen levering vanuit de Nederlandse overheid. Het gaat om doorlevering van onderdelen die Amerikaans eigendom zijn en die in het kader van de Nederlandse deelname aan het F-35 programma voor distributie aan alle Europese F-35-gebruikers in Woensdrecht liggen opgeslagen.

Voor de overwegingen om niet in te grijpen in de doorlevering van onderdelen die Amerikaans eigendom zijn vanuit het *European Regional Warehouse* in Woensdrecht aan Israël verwijzen wij naar het antwoord op vraag 1,2 en 3. Daar waar het gaat om individuele exporttransacties worden deze zorgvuldig getoetst aan de criteria van het Europese wapenexportcontrolebeleid. Andere EU-lidstaten toetsen individuele uitvoertransacties van militaire goederen ook aan deze criteria en navraag leert dat zij op basis van hun eigen afweging tot besluiten zijn gekomen om vergunningen zowel af als toe te wijzen.

Vraag 11

Vindt u niet dat zeker gezien de demissionaire status van het kabinet, de Kamer geïnformeerd had moeten worden over deze gevoelige levering? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 11

De doorlevering van F-35-onderdelen via het *European Regional Warehouse* naar Israël vindt plaats op basis van de Regeling Algemene vergunning NL009. Uw Kamer wordt middels het jaarrapport exportcontrole strategische

goederen geïnformeerd over de transacties onder de Regeling algemene vergunning NL009. Daarbij wordt ook aangegeven dat er transacties plaatsvinden naar Israël. Uw Kamer heeft dit rapport het meest recent in september 2023 ontvangen (Kamerstuk 2023D38918).

Vraag 12

Kunt u deze vragen zo spoedig mogelijk en afzonderlijk van elkaar beantwoorden?

Antwoord 12

Ja, met uitzondering van de vragen 1, 2 en 3 waarop een geïntegreerd antwoord is gegeven.

Toelichting

Deze vragen dienen ter aanvulling op eerdere vragen terzake van het lid Jasper van Dijk (SP), ingezonden 8 november 2023 (vraagnummer 2023Z18976) en van het lid Sjoerdsma (D66), ingezonden 8 november 2023 (vraagnummer 2023Z18977).